

บทที่ 1

แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพ

คนเราเกิดมาทุกคนย่อมตกอยู่ภายใต้กฎของธรรมชาติ กล่าวคือ ภายหลังเกิดจะไม่มีวันเกิดอีก ผ่านขั้นตอนของการเจริญเติบโตแล้ว เจ็บ และตายในที่สุด ในระหว่างจะที่กำลังไปสู่แต่ละขั้นตอนนั้น แต่ละคนจะใช้ระยะเวลาต่างกันไป ความแตกต่างกันนั้นส่วนหนึ่งเป็นไปตามนิสัยส่วนตัว ถ้าผู้ใดรู้จักใช้ชีวิตให้เหมาะสมและถูกต้องตามความต้องการที่แท้จริงของชีวิตผู้นั้นก็ย่อมที่จะพบเจอกับความสุขมากกว่าความทุกข์ ความสุขเกิดขึ้นที่กายและจิต ในทางกายนั้นเพียงให้เครื่องอุปโภคบริโภคที่สบาย หรือเรียกว่าสุขกาย แต่ถ้าจิตไม่สบาย เศร้าหมองแม้จะเครื่องอุปโภคบริโภคอย่างไรก็พลอยชubbชืด เศร้าหมองลงด้วย จึงมีคำกล่าวว่า “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว” ดังนั้นเพื่อให้เรามีความสุขทั้งทางร่างกายและจิตใจ เราจะมีวิธีการส่งเสริมสุขภาพตนเองตามแนวคิดเบื้องต้นอย่างไร ซึ่งจะขออธิบายรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 ความหมายของสุขภาพ

สุขภาพตรงกับภาษาอังกฤษ คือ Health องค์การอนามัยโลก (The world health organization : WHO) ได้ระบุนิยามไว้ว่า สุขภาพ หมายถึง สภาพความสมบูรณ์ของร่างกาย จิตใจและสภาพความเป็นอยู่ทางสังคม ซึ่งไม่ใช่เพียงแต่การไม่มีโรคหรือทุพพลภาพเท่านั้น (Health is a state of complete physical mental and social well-being not merely the absence of disease or infirmity) ต่อมาในที่ประชุมองค์การสุขภาพโลกเมื่อเดือนพฤษภาคม 2541 ได้เพิ่มสุขภาวะด้านจิตวิญญาณ (Spiritual well-being) เข้าไปอีกหนึ่งหัวข้อ (ประเวศ วะสี, 2547)

สุขภาพตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2539) หมายถึง ภาวะที่ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ เช่น อาหารเพื่อสุขภาพ การสูบบุหรี่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ เป็นต้น

สุชาติ โสมประยูรและคณะ (2542) ได้กล่าวถึงความหมายของสุขภาพว่า การที่บุคคลใดจะมีสุขภาพดีได้นั้นจะต้องแสดงออกซึ่งความมีชีวิตชีวาของสภาพร่างกายที่สังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน (สุขภาพกาย) พร้อมทั้งจะต้องแสดงออกถึงความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ และสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม (สุขภาพจิต) เพราะโดยทั่วไปคุณสมบัติทั้งสองประการนี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งของความเป็นผู้มีสุขภาพดี

วาสนา คุณาอภิสิทธิ์ (2547) ได้มีแนวความคิดว่า สุขภาพกับสุขภาวะ หมายถึง ความเป็นดีอยู่ดีหรือภาวะที่เป็นสุขในลักษณะองค์รวมของสุขภาพด้านต่างๆ คือ สุขภาวะทางกาย สุขภาวะทาง

ปัญญา สุขภาวะทางอารมณ์ สุขภาวะสังคม และสุขภาวะทางจิตวิญญาณมีพื้นฐานโยงใยมาจากการมีสุขภาพดี แบบดีที่สุด เหมาะสมที่สุดและเป็นที่น่าพอใจที่สุด

กัลยารัตน์ เมธิ์วิรวงศ์และสุวิมล เตชะวิธพงศ์ (2557) กล่าวว่า สุขภาพนั้น ไม่ได้มีเพียงทางกาย และทางจิตใจเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการปรับตัวเข้าสู่สังคมได้อย่างมีความสุขด้วย เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว เราก็ควรจะรักษาสุขภาพของเราให้ได้อยู่เสมอ เพื่อที่เราจะได้มีจิตใจที่มีความสุข รื่นเริง ไม่ติดขัด มีเมตตา มีสติ มีสมาธิ และการที่ครอบครัวจะมีความอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง และสังคมมีความยุติธรรมได้นั้น จะต้องเกิดขึ้นจากการจัดการทางสุขภาพในระดับต่างๆ ทั้งสุขภาพในระดับของปัจเจกบุคคล (Individual Health) สุขภาพของครอบครัว (Family Health) อนามัยชุมชน (Community Health) และสุขภาพของสาธารณะ (Public Health) นั่นเอง

จากความหมายของสุขภาพอาจกล่าวได้ว่า

- 1) สุขภาพ หมายถึง ส่วนรวมทั้งหมดของบุคคล ไม่ว่าจะเป็นร่างกายหรือการแสดงออกต่างๆ
- 2) สุขภาพ ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ เช่น อากาศ แสงแดด อุณหภูมิ เป็นต้น
- 3) สุขภาพ หมายถึง สภาพความเป็นอยู่และพฤติกรรมหรือคุณภาพของชีวิต และมีความแตกต่างกันออกไปของแต่ละบุคคล
- 4) สุขภาพ เป็นกระบวนการพลวัต ไม่ใช่สภาพที่คงตัวหรือตายตัว นั่นคือ ชีวิตย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา
- 5) สุขภาพ ไม่ใช่เป็นจุดหมายปลายทางในตัวของมันเอง นั่นคือ สุขภาพ หมายถึง ขบวนการต่างๆ ที่เป็นไปหรือดำเนินไปเพื่อสุขภาพที่จะส่งผลต่อเนื่องถึงสภาพที่เกี่ยวข้องนั้น เช่น การปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอในเรื่องการรู้จักเลือกรับประทานอาหารให้เหมาะสมและถูกต้องกับความต้องการของร่างกาย จะมีผลต่อสภาพร่างกาย มีร่างกายแข็งแรงมีภูมิคุ้มกันต้านเชื้อโรค เป็นต้น
- 6) สุขภาพ ไม่ใช่จะแสดงโดยสิ่งที่เรารู้ แต่จะแสดงโดยที่เราทำ นั่นคือ ความรู้ไม่ช่วยให้คนมีสุขภาพดีได้ สุขภาพที่จะปรากฏคือเมื่อได้มีการปฏิบัติ ดังนั้นคนที่รักตัวเองอย่างแท้จริงนั่นคือคนที่นำความรู้ที่ได้พิจารณาให้เหมาะสมกับตนเองแล้วลงไปสู่การปฏิบัติสุขภาพจึงจะปรากฏดังคำกล่าวว่า สุขภาพดีไม่มีขายถ้าอยากได้ต้องทำเอง
- 7) สุขภาพจะทำให้สมบูรณ์ครบถ้วนนั้นยากมากเพราะจะมีการเปลี่ยนแปลงเสมอ ทั้งภายในและภายนอกร่างกาย โดยเฉพาะในยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization)

ดังนั้น คำว่า "สุขภาพ" จึงหมายถึง "การที่มีร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บในทุกส่วนต่างๆ ของร่างกาย การที่มีสุขภาพจิตดี และสามารถปรับตัวให้อยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ผู้มีสุขภาพดีจะถือได้ว่าเป็นกำไรของชีวิต เพราะทำให้ผู้เป็นเจ้าของชีวิตใช้ชีวิตอยู่ได้อย่างเป็นสุข" นั่นเอง

1.2 ความสำคัญของสุขภาพ

สุขภาพมีความสำคัญทั้งในส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคมของประเทศ และการพัฒนาประเทศ ซึ่งสุขภาพ คือ วิถีแห่งชีวิต เพราะการเป็นคนที่มีสุขภาพที่ดีจะส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีตามมาด้วย ดังนั้นจึงถือได้ว่า (สายพิน ม่วงนา ดุสิต พรหมอ่อน และยุทธนา เรียนสร้อย, 2549)

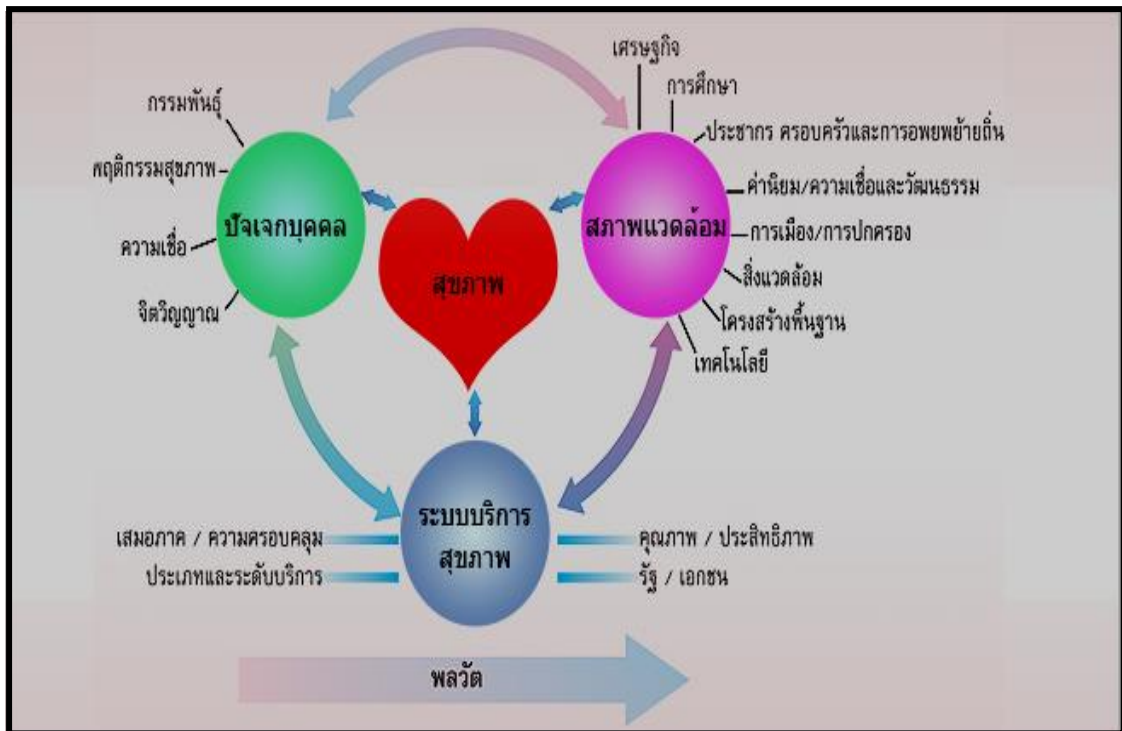
1.2.1 สุขภาพเป็นส่วนหนึ่งของคุณภาพชีวิต หากมีสุขภาพดี คุณภาพชีวิตจะดีด้วย

1.2.2 สุขภาพมีความสัมพันธ์กับการศึกษา ถ้าสุขภาพดี การศึกษาจะดี และถ้าขาดความรู้ด้านสุขภาพ จะทำให้สุขภาพไม่ดีด้วย

1.2.3 สุขภาพมีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจ เพราะถ้าเศรษฐกิจดี จะให้คนในประเทศมีสุขภาพดี

1.2.4 สุขภาพมีความสัมพันธ์กับสังคม โดยเฉพาะความเชื่อที่ผิดๆ เกี่ยวกับสุขภาพ เช่น ทองพันชั่งรักษาโรคมะเร็ง จากการวิจัยไม่พบสารเคมีที่ช่วยรักษาโรคมะเร็งในทองพันชั่ง แต่มีสารเคมีรักษาโรคกลากเกลื้อน เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า สุขภาพนั้น ไม่ได้มีเพียงทางกายและทางจิตใจเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการปรับตัวเข้าสู่สังคมได้อย่างมีความสุขด้วย เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว เราก็ควรที่จะทำให้สุขภาพของเราดีอยู่เสมอ เพื่อที่เราจะได้มีจิตใจที่มีความสุข รื่นเริง ไม่ติดขัด มีเมตตา มีสติ มีสมาธิ และการที่ครอบครัวจะมีความอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง และสังคมมีความยุติธรรมได้นั้น จะต้องเกิดขึ้นจากการจัดการทางสุขภาพในระดับต่างๆ ทั้งสุขภาพในระดับของปัจเจกบุคคล (Individual health) สุขภาพของครอบครัว (Family health) อนามัยชุมชน (Community health) และสุขภาพของสาธารณะ (Public health) นั่นเอง

ภาพประกอบที่ 1 : ความเชื่อมโยงและพลวัตที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ
ที่มา : จิราภรณ์ จำปาจันทร์ (2555)

1.3 สาเหตุของการมีสุขภาพไม่ดีของประชาชน

การที่ประชากรในประเทศมีการเจ็บป่วยเป็นจำนวนมาก ย่อมเป็นสาเหตุสำคัญที่จะนำมาซึ่งความสูญเสียทางด้านเศรษฐกิจ เป็นอย่างมากทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งการสูญเสียนั้นพอจะสรุปได้คือ เสียเงิน ในการรักษาพยาบาลและในส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เสียเวลา ในการรักษาตัว หรือรอรับบริการ เสียกำลังงานในการทำงาน หรือประกอบอาชีพต่างๆ จากการสูญเสียดังกล่าวนี้เองจึงทำให้มีการศึกษาถึงสาเหตุของการที่ทำให้คนมีสุขภาพที่ไม่ดี จนเกิดการเจ็บป่วย ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้ (ธนิดา มีต้องปิ่น, 2540)

1.3.1 การขาดความรู้ ประชาชนขาดความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องโรคต่างๆ ทั้งในด้านสาเหตุของการเกิดโรค การติดต่อ การควบคุมป้องกัน ล้วนแต่นำไปสู่การเจ็บป่วยได้ เช่น การที่ประชากรขาดความรู้เรื่องการบริโภคอาหารที่ไม่สะอาด อาหารที่มีแมลงวันตอม อาหารที่ปรุงไว้ค้างคืน เป็นต้น ซึ่งอาหารที่จำหน่ายในชุมชนอาจมีเชื้อโรคปนอยู่ เป็นสาเหตุทำให้เกิดโรคอุจจาระร่วง หรือโรคบิดได้ และเนื่องจากโรคมีหลายชนิด และมีสาเหตุการเกิดโรค การติดต่อ และการป้องกันโรค

ที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้น ถ้าหากประชาชน ขาดความรู้จะทำให้มีโอกาสนในการเจ็บป่วยมากขึ้น ซึ่งจะทำให้มีสุขภาพไม่ดี เกิดผลเสียแก่บุคคลและประเทศชาติได้

1.3.2 การมีทัศนคติที่ไม่ส่งเสริมต่อการป้องกันตนเอง การที่คนเราจะเห็นความสำคัญของการมีสุขภาพดี ก็ต่อเมื่อมีการเจ็บป่วยเกิดขึ้น โดยทั่วไปประชาชนจำนวนมากจะคิดว่าการมีสุขภาพดีนั้นไม่ต้องทำอะไร อยู่อย่างปกติเหมือนคนทั่วไปก็มีสุขภาพที่ดีได้ ซึ่งจะละเลยในสิ่งที่น่าสนใจ เช่น การสูบบุหรี่ การสร้างส้วมที่ถูกลักษณะ การดื่มน้ำดื่ม เป็นต้น รวมทั้งความรู้สึกนึกคิดของประชาชนในเรื่องป้องกันตนเองนั้นจะค่อนข้างไปทางด้านลบ เช่น ทัศนคติในเรื่องการเที่ยวหญิงโสเภณี หรือการสูบบุหรี่ การดื่มสุรา เป็นต้น

1.3.3 การปฏิบัติตนที่ไม่ถูกต้องในการดูแลสุขภาพ นับเป็นสาเหตุที่สำคัญที่สุดซึ่งทำให้คนมีสุขภาพไม่ดี เกิดการเจ็บป่วยด้วยโรคต่างๆ ทั้งทางด้านการป้องกันโรค การควบคุมโรค การส่งเสริมสุขภาพ จะเห็นได้ว่าเด็กนักเรียนมักจะพบกับปัญหาฟันผุ โรคอุจจาระร่วง หรือแม้กระทั่งโรคหวัด ซึ่งถ้าหากทุกคนได้ช่วยกันปฏิบัติในการดูแลสุขภาพของตนเอง เช่น แปรงฟันหลังอาหารล้างมือก่อนรับประทานอาหาร การเจ็บป่วยของประชาชนก็จะลดน้อยลงเป็นอันมาก เป็นต้น

1.4 แนวทางการแก้ไขปัญหาสุขภาพ

ในปัจจุบันนี้ ประชาชนมีปัญหาเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพมากมาย ดังนั้น ผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบ แก้ไขปัญหาสุขภาพ จึงได้วางแนวทางเพื่อเป็นมาตรการในการแก้ไขปัญหาสุขภาพ ดังนี้ (ธนิศา มีต้องปิ่น, 2540)

1.4.1 มาตรการด้านการรักษา เป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาสุขภาพ กล่าวคือ เมื่อประชาชนเกิดปัญหาด้านการเจ็บป่วย ไม่ว่าจะเป็นทางด้านร่างกายและจิตใจ ประชาชนจะไปรับบริการด้านการรักษา แพทย์และเจ้าหน้าที่จะให้การรักษาตามอาการอย่างถูกต้อง ซึ่งเมื่อได้รับการรักษาไปแล้วบางคนจะหายจากการเจ็บป่วย ซึ่งแสดงว่าการแก้ไขปัญหานั้นประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง แต่เราจะมองเห็นได้ว่ามาตรการเช่นนี้จะเป็นการแก้ไขปัญหานั้นปลายเหตุ นั่นคือ ต้องเจ็บป่วยเสียก่อนจึงจะทำการรักษา ในบางรายมาตรการนี้อาจใช้ไม่ได้ผล เนื่องจากความรุนแรงของโรค ถ้ารักษาไม่ทันอาจถึงแก่ชีวิตได้ และการแก้ไขปัญหาสุขภาพโดยใช้มาตรการด้านการรักษา นี้เป็นการลงทุนสูงมาก และยังไม่เพียงพอกับจำนวนประชาชนที่เข้าไปรับบริการจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องอีก

1.4.2 มาตรการด้านกฎหมาย ในการแก้ไขปัญหาสุขภาพ มาตรการด้านกฎหมายจะช่วยแก้ไขได้ในอีกระดับหนึ่ง ซึ่งทางกฎหมายนี้จะรวมทุกอย่างทั้งข้อบังคับ ระเบียบ ประกาศทางราชการ ที่ออกมาในลักษณะของการป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ เช่น กฎหมายห้ามทิ้งขยะลง

ในแม่น้ำลำคลอง ห้ามทิ้งขยะบนท้องถนน เป็นต้น เมื่อมีโรคติดต่อต้องรายงานหรือแจ้งความ ซึ่งมาตรการนี้จะใช้กับประชาชน ในแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกันออกไป ตามสภาพของชุมชน

1.4.3 มาตรการด้านการศึกษา มาตรการนี้มุ่งเน้นไปในทางป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาสุขภาพ หรือเมื่อเกิดแล้ว จะไม่ให้เกิดซ้ำอีก โดยยึดหลักว่า บุคคลมีความสามารถในการเรียนรู้ได้เมื่อมีการจัดประสบการณ์ที่ถูกต้องและเหมาะสม และบุคคลจะมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งเน้นว่าเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาสุขภาพ นั่นคือ การที่ประชาชนมีพฤติกรรมสุขภาพไม่ถูกต้อง เช่น โรคเกี่ยวกับทางเดินอาหาร เป็นต้น ไม่ว่าจะรักษาให้หายอย่างไรก็ตามถ้าหากบุคคลไม่ล้างมือก่อนรับประทานอาหารหรือรับประทานอาหารที่ไม่สะอาดอาจกลับเป็นโรคอีกได้ ต้องไปปรับการรักษาซ้ำไม่มีที่สิ้นสุด มาตรการด้านการศึกษานั้นเมื่อบุคคลมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ย่อมจะทำให้ได้ผลคุ้มค่า จึงถือว่ามาตรการทางการศึกษานี้เป็นมาตรการที่ให้ผลดีที่สุดในระยะยาว และเป็นสิ่งเหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาสุขภาพแม้ว่าในบางครั้งอาจต้องใช้เวลานานก็ตาม

1.5 ความหมายของการส่งเสริมสุขภาพ

สุขภาพเป็นคำที่มีความหมายในทางบวก เน้นหนักที่ทรัพยากรบุคคลและสังคม เช่นเดียวกับสมรรถนะต่างๆ ทางร่างกาย ดังนั้น การส่งเสริมสุขภาพจึงมิใช่เป็นความรับผิดชอบขององค์กรในภาคสาธารณสุขเท่านั้น หากมีความหมายนอกเหนือจากการมีชีวิตอยู่อย่างมีสุขภาพดีไปสู่เรื่องของสภาวะโดยรวมอันประกอบด้วย สภาวะทางสังคม สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ ซึ่งความหมายของการส่งเสริมสุขภาพนั้น ได้มีนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการส่งเสริมสุขภาพให้ความหมายไว้ดังนี้

Green และ Kreuter (1991) ได้ให้ความหมายของการส่งเสริมสุขภาพ หมายถึง ผลรวมของการสนับสนุนทางด้านการศึกษา และการสนับสนุนด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental supports) เพื่อให้เกิดผลทางการกระทำ/ปฏิบัติ (Action) และสภาพการณ์ (Conditions) ของการดำรงชีวิตที่จะก่อให้เกิดสภาวะสุขภาพที่สมบูรณ์ การกระทำ/ปฏิบัตินั้นอาจเป็นของบุคคล ชุมชน ผู้กำหนดนโยบาย นายจ้าง ครูหรือกลุ่มบุคคลอื่นๆ ซึ่งกระทำ/ปฏิบัติเหล่านั้นมีอิทธิพลต่อสุขภาพของบุคคล ชุมชนและสังคมส่วนรวม

นันทนา ลงนันทะ (ม.ป.ป.) ได้ให้ความหมายการส่งเสริมสุขภาพ หมายถึง กระบวนการส่งเสริมให้ประชาชนมีการเพิ่มพูนสมรรถนะในการควบคุม ดูแล และพัฒนาสุขภาพของตนเอง ให้มีความสุขสมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ และสังคม โดยอาศัยการสนับสนุนและความร่วมมือของภาครัฐ เอกชน ชุมชน และองค์กรต่างๆ

ประคอง อินทรสมบัติ (2542) ได้ให้ความหมายของการส่งเสริมสุขภาพไว้สองความหมาย คือ 1) กระบวนการของการเพิ่มสมรรถนะให้คนเราสามารถควบคุมปัจจัย ที่เป็นตัวกำหนด สุขภาพและเป็นผลให้บุคคลมีสุขภาพดีขึ้นเป็นกระบวนการที่มุ่งดำเนินกับทั้งบุคคลและสังคม 2) การมุ่งเพิ่มระดับความผาสุกและความสำเร็จแห่งตนยิ่งขึ้นของบุคคลและกลุ่มโดยมุ่งที่การใช้ความ พยายามปฏิบัติ หรือให้เกิดสุขภาพดีและมีความผาสุกยิ่งขึ้น

ขนิษฐา นาคะ (2542) กล่าวถึงการส่งเสริมสุขภาพว่า เป็นการรับรู้และกระทำในความ หลากหลายรูปแบบที่มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมความผาสุก (Well-being) และการได้รับการยอมรับใน ความสามารถ (Self –actualization) ของบุคคลหรือกลุ่ม การส่งเสริมสุขภาพเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้น ให้เกิดผลในทางบวก ได้แก่ การตระหนักรู้ (Self-awareness) ความพึงพอใจในตนเอง (Self-satisfaction) ความสุข (Enjoyment) และความพอใจ (Pleasure) พฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพมี เป้าหมายและปัจจัยที่เกี่ยวข้องเช่นเดียวกับการดูแลตนเอง แต่ขอบเขตแคบกว่าเนื่องจากมุ่งเฉพาะ บุคคลหรือกลุ่มที่มีสุขภาพดี เพื่อคงไว้หรือส่งเสริมให้เกิดความผาสุกและการได้รับการยอมรับใน ความสามารถ

สนิธ มาประจวบ (2544) ได้ให้ความหมายการส่งเสริมสุขภาพว่า เป็นกระบวนการส่งเสริม ให้ประชาชนเพิ่มสมรรถนะในการควบคุม และพัฒนาสุขภาพของตนเอง สุขภาพในที่นี้หมายถึง ความสุขสมบูรณ์ ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคม

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การส่งเสริมสุขภาพ หมายถึง การปฏิบัติ การกระทำผ่านการรับรู้ ของบุคคลในหลากหลายรูปแบบ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บุคคลมีสุขภาพดี ไม่เจ็บป่วย มี ความสุข เกิดความพึงพอใจ การได้รับการยอมรับในความสามารถและเกิดความผาสุกในชีวิต

1.6 แนวคิดและความเป็นมาของการพัฒนางานด้านการส่งเสริมสุขภาพ

ในช่วงศตวรรษที่ 19 อาจจะเรียกได้ว่า เป็นช่วงการพัฒนาทางด้านวิทยาการระบาด ซึ่งจะ มุ่งเน้นการประยุกต์ความรู้วิชาการด้านวิทยาการระบาดของโรคกับงานสาธารณสุข แต่การลดลง ของอัตราการเกิดโรค และอัตราการตายของประชากรในช่วงศตวรรษที่ 19 ส่วนใหญ่เป็นผลมาจาก การเปลี่ยนแปลงอย่างมากมา ทางด้านวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนโดยเฉพาะในยุโรปและ อเมริกาเหนือ (Green & Kreuter, 1991) การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นผลจากการมีกฎหมาย Poor laws และการปฏิรูปสังคมเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย อาหาร สภาพการทำงาน รวมทั้งการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับ สุขภาพผ่านทางเอกสารสิ่งพิมพ์ หน่วยงานเอกชน และกิจกรรมอื่นๆ ของสังคม (งานวิเทศศึกษา ศูนย์การเรียนรู้สุขภาพ กองสุขศึกษา กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ, 2557)

ยุคสมัยที่นำมาสู่นโยบายด้านการส่งเสริมสุขภาพ

ยุคที่ 1 ยุคของการพัฒนาทรัพยากร (The era of resource development) ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นยุคของการพัฒนาทรัพยากรในแถบยุโรป และญี่ปุ่น สำหรับในประเทศสหรัฐอเมริกา ผลผลิตที่สำคัญ คือ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ สิ่งอำนวยความสะดวกทางการแพทย์ (medicine facilities) และการพัฒนาบุคลากรทางการแพทย์ และสาธารณสุข มีการออกพระราชบัญญัติกำลังคนทางสุขภาพ มีการฝึกอบรมพัฒนาบุคลากรทางการแพทย์

ยุคที่ 2 ยุคของการกระจายทรัพยากร (The era of redistribution) ปี ค.ศ. 1960 เป็นต้นมา ประเทศสหรัฐอเมริกาเข้าสู่ยุคการปรับปรุงการกระจายทรัพยากรและการสร้างสถานอนามัยใกล้บ้าน (Neighborhood health centers) มีการจัดให้บริการรักษาพยาบาลผู้สูงอายุ (Medicare) และโครงการรักษาผู้มีรายได้น้อย (Medicaid)

ในยุคนี้ ได้เน้นการเพิ่มขึ้นของการใช้บริการด้านการแพทย์และสาธารณสุข เพื่อให้ประชาชนไปรับบริการเร็วขึ้นกว่าเดิม และได้รับการตรวจสุขภาพมากขึ้น

ในช่วงปี ค.ศ. 1960 ได้บรรลุวัตถุประสงค์ด้านการกระจายทรัพยากรอย่างเป็นธรรม ประชาชนที่ยากจน ได้ใช้บริการทางการแพทย์มากขึ้น ถึงแม้ว่าช่องว่างระหว่าง "คนรวย" และ "คนจน" จะถูกลดให้แคบลงอย่างมีนัยสำคัญในด้านการใช้บริการทางการแพทย์/สาธารณสุขก็ตาม แต่ตัวชี้วัดทางด้านการเจ็บป่วยและการตาย ยังคงชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างเศรษฐกิจสังคม และสีผิว ซึ่งทำให้เกิดข้อสงสัยขึ้นมว่า โครงการที่ดำเนินการไปนั้นประสบผลสำเร็จจริงหรือไม่

ยุคที่ 3 ยุคของการจำกัดวงเงิน ค่าใช้จ่าย (The era of cost - containment) ในปี ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา ในประเทศสหรัฐอเมริกา โครงการบริการรักษาพยาบาลประสบปัญหาค่าใช้จ่ายในการบริการทางการแพทย์เพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงต้องพิจารณาลดค่าใช้จ่ายและเปิดโอกาสให้งานด้านสุขภาพศึกษาและสาธารณสุข นโยบายด้านการป้องกันโรค และส่งเสริมสุขภาพได้ถูกนำมาใช้ใหม่

ยุคนี้ ได้พยายามที่จะลดค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการบริการรักษาพยาบาล (Medical care) ได้ตั้งคณะกรรมการสุขภาพขึ้น (President's committee on health education) มีการจัดการศึกษาให้กับชุมชนในการดูแลตนเอง และการใช้บริการสาธารณสุขอย่างเหมาะสม (จุดมุ่งหมายเพื่อลดการใช้บริการสุขภาพ/สาธารณสุข) และการพัฒนาโครงการสุขภาพศึกษาในโรงเรียน สถานประกอบการ โรงงานและชุมชน บทบาทของการให้ข้อมูลและบทบาทของ "สุขภาพศึกษา" ได้ถูกเน้นและให้ความสำคัญอย่างเห็นได้ชัดเมื่อเปรียบเทียบกับเมื่อก่อนนี้

ดังนั้นควรจะมีความพยายามที่จะช่วยให้บุคคลและชุมชนได้มีบทบาทในการวางแผนโครงการสุขภาพ/สาธารณสุข รวมทั้งการให้บริการสุขภาพด้วย ในการที่จะต้องรับผิดชอบบทบาท

ดังกล่าว ประชาชนจะต้องได้รับการแนะแนว การสนับสนุน ส่งเสริมจากบุคลากรสาธารณสุขให้สามารถเข้าใจ/วินิจฉัยปัญหาของชุมชน และสามารถวางแผนและดำเนินการแก้ปัญหาเหล่านั้นได้

1.7 ความสำคัญของการส่งเสริมสุขภาพ

การส่งเสริมสุขภาพ เป็นกระบวนการเพิ่มสมรรถนะให้คนมีความสามารถเพิ่มขึ้นในการควบคุมและการส่งเสริมให้สุขภาพของตนเองดีขึ้น ในการที่จะบรรลุสุขภาพที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจและสังคม บัณฑิตบุคคลหรือกลุ่มบุคคลควรที่จะต้องมีความสามารถที่จะป้องกันและตระหนักถึงความมุ่งมาดปรารถนาของตนเองที่จะสนองความต้องการต่างๆ ของตนเอง และสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงหรือปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม เรื่องสุขภาพจึงถูกมองในลักษณะของความจำเป็นสำหรับชีวิตประจำวัน มิใช่เป็นเพียงจุดมุ่งหมายของการดำรงชีวิตเท่านั้น ซึ่งการส่งเสริมสุขภาพมีความสำคัญ 3 ประการด้วยกัน ได้แก่ (เฉลิมพล ต้นสกุล, 2541)

1.7.1 ทำให้เกิดความตระหนักถึงบทบาทของภาคต่างๆ ของสังคม (Intersectoral) ในการส่งเสริมสุขภาพของประชาชน ที่จะช่วยให้ประชาชนมีสุขภาพดี

1.7.2 ทำให้เกิดความตระหนักถึงความจำเป็นในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนให้มากขึ้นในการควบคุมปัจจัยที่กำหนดสถานะสุขภาพของประชาชน

1.7.3 ทำให้เกิดการตระหนักถึงความสำคัญของปัจจัยสิ่งแวดล้อม (ทั้งทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม) ที่ส่งผลต่อสุขภาพของประชาชน และความจำเป็นที่จะหามาตรการปรับเปลี่ยน เพื่อเอื้อต่อสุขภาพที่ดียิ่งกว่าสนใจแต่เพียงองค์ประกอบทางการแพทย์แบบชีวภาพเท่านั้น

ดังนั้นการดำเนินงานสาธารณสุข จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเชื่อมโยงกับการรณรงค์ทางการเมือง ซึ่งจะเป็แรงผลักดันสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงอันพึงประสงค์ และการสาธารณสุขแนวใหม่ถือได้ว่าเป็นการสาธารณสุขที่เน้นมิติทางสังคมควบคู่กันไปกับมิติทางนิเวศวิทยา เพื่อส่งเสริมสุขภาพให้ประชาชนนั้นดียิ่งขึ้น

1.8 ประโยชน์ของการส่งเสริมสุขภาพ

การส่งเสริมสุขภาพสามารถพัฒนาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและสถานะทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อสุขภาพ อีกทั้งยังเป็นการปฏิบัติที่ช่วยให้บรรลุความเสมอภาคทางสุขภาพมากยิ่งขึ้น การส่งเสริมสุขภาพนั้นให้ผลตอบแทนด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ ดังนี้ (เฉลิมพล ต้นสกุล, 2541)

1.8.1 ลดค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล โดยเฉพาะกลุ่มโรคที่สามารถป้องกันได้

1.8.2 ประชาชนจะหันมาส่งเสริมสุขภาพของตนเองมากขึ้น

1.8.3 ประชาชนคนไทยมีความรู้ ความเข้าใจด้านสุขภาพมากขึ้น มีทัศนคติที่เอื้อต่อการมีสุขภาพที่ดี

1.8.4 ชุมชน องค์กรชุมชน ประชาชนด้านสุขภาพเข้มแข็ง มีการกระจายตัวและสร้างเครือข่ายโยงโยทั่วประเทศ

1.8.5 อัตราการป่วยและตายด้วยโรคที่สามารถป้องกันได้ลดลง อันจะนำไปสู่การมีอายุยืนยาว และมีคุณภาพที่ดีขึ้น

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าผลตอบแทนจากการลงทุนที่ได้มากกว่าการรักษาพยาบาล การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพในปัจจุบัน ในทางสาธารณสุขมีหลักฐานที่ชัดเจนว่า

1) การพัฒนาสุขภาพด้วยวิธีเบ็ดเสร็จมีประสิทธิภาพมากที่สุด กล่าวคือ การผนวกกลยุทธ์เพื่อการส่งเสริมสุขภาพเข้าด้วยกัน จะได้ผลมากกว่าการใช้กลยุทธ์อันใดอันหนึ่งเพียงอย่างเดียว

2) การเริ่มด้วยฐานของชุมชน จะเปิดโอกาสให้สามารถดำเนินกลยุทธ์อย่างเบ็ดเสร็จได้ เช่น เมืองขนาดใหญ่ เมือง เกาะ เขตเทศบาล ชุมชนท้องถิ่น ตลาด โรงเรียน สถานที่ทำงานและสถานบริการสาธารณสุข เป็นต้น

3) การมีส่วนร่วมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับความยั่งยืนของงาน จะต้องถือเอาประชาชนเป็นศูนย์กลางในการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพและในกระบวนการตัดสินใจ

4) การเรียนรู้ด้วยสุขภาพเป็นบ่อเกิดของการมีส่วนร่วม การเข้าถึงการศึกษาและข้อมูลข่าวสารเป็นสิ่งจำเป็นในการทำให้เกิดการมีส่วนร่วม และการเสริมสร้างอำนาจของประชาชนและชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

1.9 กลยุทธ์และกิจกรรมการดำเนินงานเพื่อส่งเสริมสุขภาพ

ในการประชุมนานาชาติด้านการส่งเสริมสุขภาพครั้งที่ 1 ที่กรุงออกตาวา ประเทศแคนาดา ได้มีประกาศกลยุทธ์และการดำเนินงานเพื่อการส่งเสริมสุขภาพตามกฎบัตรออกตาวา โดยการใช้ปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายสุขภาพดีถ้วนหน้าในปี 2543 มีเนื้อหาเกี่ยวกับกลยุทธ์และกิจกรรมการดำเนินงานดังนี้ (เกษม นครเขตต์, 2543)

1.9.1 การชี้นำสาธารณะ (Advocate) เป็นการให้ข้อมูลข่าวสารแก่สาธารณชนเพื่อการสร้างกระแสทางสังคม และสร้างแรงกดดันให้แก่ผู้มีอำนาจได้ตัดสินใจกำหนดนโยบายในเรื่องการสร้างสภาวะการดำรงชีวิตที่เป็นผลดีต่อสุขภาพและการบรรลุถึงวิถีชีวิตที่มีสุขภาพดี

1.9.2 การสร้างสมรรถนะ (Enable) เป็นการดำเนินการเพื่อให้ประชาชนได้ใช้ศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่เพื่อให้มีสุขภาพที่ดี โดยกำหนดให้มีสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมสุขภาพ ประชาชน

ได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างทั่วถึง มีทักษะในการดำรงชีวิต และมีโอกาสที่จะเลือกทางเลือกที่มีคุณภาพเพื่อสุขภาพ ทั้งนี้ประชาชนจะต้องสามารถควบคุมสิ่งต่างๆ เหล่านั้นได้

1.9.3 การไกล่เกลี่ยประสานงาน (Mediate) เป็นสื่อกลางในการประสานงานระหว่างกลุ่มหรือหน่วยงานต่างๆ ในสังคมทั้งภาครัฐบาลและเอกชน ทั้งงานที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์และสาธารณสุข และหน่วยงานด้านเศรษฐกิจ สังคม สื่อมวลชน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการมีสุขภาพที่ดีของประชาชน

นอกจากนี้ ในกฎบัตรรอตตาวาและสถาบันส่งเสริมสุขภาพไทยยังได้เสนอแนะว่า การดำเนินการเพื่อการส่งเสริมสุขภาพ (Health promotion actions) ควรจะต้องมีกิจกรรมที่สำคัญดังนี้ (เฉลิมพล ดันสกุล, 2541)

1) สร้างนโยบายสาธารณะที่เอื้อต่อสุขภาพ (Build healthy public policy)

นโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ จะมีลักษณะเป็นการประกาศชัดแจ้งอยู่ในนโยบายสาธารณะทุกด้านพร้อมกัน โดยแสดงเจตจำนงในการส่งเสริมสุขภาพและความเสมอภาค และด้วยความรับผิดชอบต่อผลกระทบต่อสุขภาพที่เกิดขึ้น จุดมุ่งหมายหลักของนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ ก็คือ การเสริมสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้ประชาชนสามารถดำเนินชีวิตที่มีสุขภาพดีได้ นโยบายสาธารณะดังกล่าวจะช่วยให้ประชาชนมีทางเลือกเพื่อสุขภาพได้ง่ายขึ้นและช่วยเสริมสร้างสิ่งแวดล้อมทางสังคมและกายภาพให้เป็นไปในทางส่งเสริมสุขภาพ ในการนี้ภาครัฐบาลทั้งทางด้านเกษตร พาณิชยกรรม การศึกษา อุตสาหกรรม และคมนาคม จำเป็นต้องคำนึงถึงผลกระทบด้านสุขภาพในการกำหนดนโยบายทุกครั้ง และต้องให้ความสำคัญในด้านสุขภาพมากเท่าๆ กับด้านเศรษฐกิจ

สุขภาพเป็นทั้งสิทธิมนุษยชนพื้นฐาน และการลงทุนทางสังคมที่คุ้มค่า รัฐบาลจำเป็นต้องทุ่มเททรัพยากรในเรื่องนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพและการส่งเสริมสุขภาพ เพื่อยกระดับสถานะสุขภาพของประชาชน หลักการพื้นฐานของความเป็นธรรมทางสังคม ก็คือ การให้หลักประกันแก่ประชาชนให้สามารถเข้าถึงสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต อย่างมีสุขภาพและมีความพึงพอใจขณะเดียวกันก็ช่วยยกระดับการผลิตทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม นโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพในระยะสั้นนั้น จะนำไปสู่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในระยะยาว ประเทศต่างๆ จึงควรมีความพยายามใหม่ๆ ในการประสานนโยบายทางเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพให้เป็นการปฏิบัติที่มีลักษณะผสมกลมกลืน

การส่งเสริมนั้นไม่ใช่ความรับผิดชอบของหน่วยงานทางการแพทย์และสาธารณสุขเท่านั้น ฉะนั้นการมีนโยบายในระดับกระทรวงสาธารณสุขเท่านั้นจึงไม่เพียงพอจำเป็นต้องมีนโยบายสาธารณะที่ทุกหน่วยงานทั้งภาครัฐบาลและเอกชนจะต้องมารับและมีการปฏิบัติอย่าง

เป็นจริง นโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพจะเกี่ยวข้องกับกฎหมาย มาตรการทางเศรษฐกิจ การเงิน การคลัง การเก็บภาษี รวมทั้งการจัดตั้งองค์กรที่แน่ชัดเพื่อรับผิดชอบต่อสิ่งที่เกิดขึ้น

2) การสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ (Create supportive environment)

การสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพนี้มีความหมาย 2 นัยยะ คือ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในระดับชุมชน ระดับประเทศ และระดับโลก ทั้งนี้เนื่องจากสมดุลของธรรมชาติย่อมมีผลโดยตรงต่อการมีสุขภาพดีของมวลมนุษย์ และหมายถึงการจัดสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของการดำเนินชีวิต การทำงาน และการใช้เวลา โดยสร้างสังคมที่มีสุขภาพดี (Healthy society) การสร้างเมืองที่มีสุขภาพดี (Healthy city) การจัดที่ทำงานที่เอื้อต่อสุขภาพ (Healthy workplace) และการทำให้เป็นโรงเรียนเพื่อสุขภาพ (Healthy school) เป็นต้น

3) การเพิ่มความสามารถของชุมชน (Strengthen community action)

เป็นการสร้างพลังอำนาจให้แก่ชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถควบคุมการปฏิบัติงาน และกำหนดเป้าหมายของชุมชนเองได้ หมายความว่า ชุมชนจะต้องได้รับข้อมูลข่าวสาร มีโอกาสในการเรียนรู้เกี่ยวกับสุขภาพ และการสนับสนุนทางการเงินอย่างเพียงพอและต่อเนื่อง

4) การพัฒนาทักษะส่วนบุคคล (Develop personal skills)

การส่งเสริมสุขภาพควรช่วยให้บุคคลและสังคมเกิดการพัฒนามีความรู้ และทักษะในการดำรงชีวิต (Life skills) เป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับประชาชนที่จะควบคุมสุขภาพของตนเอง และควบคุมสิ่งแวดล้อมซึ่งส่งผลต่อสุขภาพ

5) การปรับระบบบริการสุขภาพ (Reorient health services)

ระบบบริการสาธารณสุขในปัจจุบันควรมีการปรับระบบให้มีกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพให้มากขึ้น มีการสื่อสารกับหน่วยงานภายนอกให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เช่น หน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม ด้านการเมือง และด้านเศรษฐกิจ นอกเหนือจากการให้บริการด้านการรักษาพยาบาล นอกจากนี้ยังต้องให้ความสนใจเกี่ยวกับการวิจัยเพื่อปรับเปลี่ยนระบบ และการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ให้มีแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพ

6) การวิจัยและพัฒนา (Research and development)

การสร้างสังคมให้เข้มแข็งเพื่อการส่งเสริมสุขภาพนั้นจำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้ที่สามารถนำมาใช้แก้ปัญหา การวิจัยด้านสุขภาพเป็นรากฐานสำคัญของการปรับเปลี่ยนบริการสาธารณสุข การศึกษาและฝึกอบรมในมิติใหม่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเจตคติและการจัดการด้านสุขภาพแบบองค์รวม

7) การสร้างกำลังคนด้านการส่งเสริมสุขภาพ

ผู้ปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมสุขภาพต้องพัฒนาความรู้และทักษะการส่งเสริมให้ทันสมัยและสามารถระดมพลังของฝ่ายต่างๆ ในการทำงาน หลักสูตรต่างๆ สำหรับนักวิชาชีพสุขภาพจึงจำเป็นต้องปรับให้เน้นการส่งเสริมสุขภาพมากกว่าที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคม

สรุปได้ว่า ในการดำเนินการส่งเสริมสุขภาพนั้นเน้นที่การให้ข้อมูลข่าวสารแก่สาธารณชน การใช้ศักยภาพของปัจเจกบุคคลในการดำเนินวิถีชีวิตและเลือกทางเลือกที่มีคุณภาพเพื่อสุขภาพ และการประสานงานระหว่างกลุ่มหรือหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐบาลและเอกชนเพื่อให้ประชาชนมีสุขภาพที่ดี มีความสามารถในการกระบวนการศึกษาที่สอดคล้องกับท้องถิ่น เช่น การพัฒนาทักษะและความสามารถในการตัดสินใจปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพและเพื่อให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมเป็นต้น โดยมีภาคีด้านสุขภาพและการพัฒนาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน โดยมีกิจกรรมที่สำคัญ 7 ประการ คือ สร้างนโยบายสาธารณะที่เอื้อต่อสุขภาพ การสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ การเพิ่มความสามารถของชุมชน การพัฒนาทักษะส่วนบุคคล การปรับระบบบริการสุขภาพ การวิจัยและพัฒนา และการสร้างกำลังคนด้านการส่งเสริมสุขภาพ

1.10 ทิศทางการส่งเสริมสุขภาพในศตวรรษที่ 21

จากการประชุมนานาชาติ เรื่องการส่งเสริมสุขภาพ ครั้งที่ 4 ระหว่างวันที่ 21 – 25 กรกฎาคม 2540 ณ กรุงจาการ์ตา ประเทศอินโดนีเซีย ในที่ประชุมได้ค้นหาทิศทางและกลยุทธ์ในการส่งเสริมสุขภาพในศตวรรษที่ 21 โดยมีสาระสำคัญดังนี้ (เกษม นครเขตต์, 2543)

1.10.1 ปัจจัยที่กำหนดสถานะสุขภาพ

เงื่อนไขพื้นฐานที่กำหนดสถานะสุขภาพ ได้แก่ สันติภาพ ที่อยู่อาศัย การศึกษา ความมั่นคงปลอดภัยในสังคม ความสัมพันธ์ในสังคม อาหาร รายได้ การเสริมสร้างอำนาจแก่สตรี ระบบนิเวศที่มั่นคง การใช้ทรัพยากรแบบยั่งยืน ความยุติธรรมทางสังคม การเคารพสิทธิมนุษยชนและความเสมอภาค และเหนือสิ่งอื่นใด คือ ความยากจนที่เป็นภัยคุกคามต่อสุขภาพที่ร้ายแรงที่สุดต่อประชาชน

แนวโน้มทางประชากรศาสตร์ การเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุและความชุกของโรคเรื้อรัง พฤติกรรมที่ไม่ออกกำลังกายที่เพิ่มมากขึ้น ปัญหาการดื้อยาปฏิชีวนะและยาที่ใช้บ่อย ปัญหายาเสพติด และความรุนแรงในครอบครัวและสังคม นับว่าเป็นสิ่งคุกคามต่อสุขภาพและความสุขของผู้คนจำนวนมาก

โรคติดเชื้อชนิดใหม่และชนิดเก่าที่กลับมาระบาดใหม่ และปัญหาสุขภาพจิตที่พบจำนวนมากขึ้น ต้องการการแก้ไขอย่างเร่งด่วน จึงมีความสำคัญที่จะต้องพัฒนางานส่งเสริมสุขภาพให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยที่กำหนดสถานะสุขภาพ ปัจจัยที่มีลักษณะข้ามชาติก็มีผลกระทบต่อสุขภาพอย่างสำคัญเช่นกัน เช่น การผสมผสานเศรษฐกิจโลก ตลาดการเงิน และการค้า การเข้าถึงเทคโนโลยีและการสื่อสาร รวมทั้งความเชื่อมโยงของสภาพแวดล้อม อันเกิดจากการใช้ทรัพยากรอย่างขาดความรับผิดชอบ

การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้ปรับเปลี่ยนค่านิยม วิถีชีวิต และสภาพความเป็นอยู่ทั่วโลก บางทีส่งผลดีต่อสุขภาพอย่างมากมาย เช่น การพัฒนาเทคโนโลยีการสื่อสาร เป็นต้น บ้างก็ส่งผลกระทบต่อในด้านลบ เช่น การค้าขายบุหรี่ยุคใหม่ในระดับข้ามชาติ เป็นต้น

1.10.2 ทิศทางการส่งเสริมสุขภาพในศตวรรษที่ 21

การส่งเสริมสุขภาพในศตวรรษที่ 21 นั้น ถือว่าเป็นการก้าวสู่ศตวรรษใหม่ของการส่งเสริมสุขภาพ (New era of health promotion) เป็นการสร้างบทบาท ค่านิยม และวัฒนธรรมใหม่ให้กับทุกคน เป็นการร่วมมือป้องกันและส่งเสริมสุขภาพทั้งส่วนบุคคล ครอบครัว และสังคม โดยการสร้างเสริมคนในสังคมให้มีจิตสำนึกร่วมกัน ตั้งแต่ระดับรากหญ้าหรือระดับปัจเจกชนได้มาเรียนรู้ แก้ไขปัญหา คิดค้นรูปแบบและวิธีการใหม่ ตลอดจนเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาสุขภาพ หรือในลักษณะการเป็นหุ้นส่วนสุขภาพ (Partnership) มีการถักทอร้อยรัดและโยงใยเป็นเครือข่าย อันจะนำไปสู่การขยายอาณาบริเวณสาธารณะ (Public sphere) ให้มีความเข้มแข็งกว้างไกลมากขึ้น นั่นคือ การสร้างประชาคมด้านสุขภาพไทย ภายใต้การมีส่วนร่วมของทุกคนในสังคมให้มากที่สุด นอกจากนี้ต้องเพิ่มการลงทุนทางด้านสุขภาพและสังคมให้เพียงพอ สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายต่างๆ อย่างแท้จริง เพิ่มความมั่นคงให้แก่โครงสร้างพื้นฐานด้านการส่งเสริมสุขภาพทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ ระดับนานาชาติ อันจะนำไปสู่พลังสำคัญในการขับเคลื่อน (Civic movement) การพัฒนาสุขภาพของคนไทยให้ก้าวหน้าอย่างมั่นคง เข้มแข็งและยั่งยืน

1.10.3 ประเด็นสำคัญสำหรับการส่งเสริมสุขภาพในศตวรรษที่ 21

ส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสุขภาพของสังคมต่อสุขภาพ ผู้บริหาร ผู้ตัดสินใจจะต้องมีพันธะต่อการรับผิดชอบต่อสังคม ทั้งภาครัฐบาลและเอกชนจะต้องส่งเสริมสุขภาพโดยกำหนดนโยบายและการปฏิบัติที่มีลักษณะดังนี้

1.10.3.1 หลีกเลี่ยงการทำอันตรายต่อสุขภาพผู้อื่น

1.10.3.2 พึงทะนุถนอมสิ่งแวดล้อมและให้ความมั่นใจในการใช้ทรัพยากรแบบยั่งยืน

1.10.3.3 กำจัดการผลิตและการจำหน่ายสินค้าและสิ่งที่เป็นอันตราย รวมทั้งการตลาดที่ส่งผลเสียต่อสุขภาพ

1.10.3.4 ปกป้องความปลอดภัยแก่ผู้คนที่จับจ่ายหรือขายของในตลาด และผู้ทำงานในสถานที่ทำงาน

1.10.3.5 ผนวกเรื่องการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพที่มุ่งประเด็นความเสมอภาคไว้เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายการพัฒนาสังคมโดยทั่วไป

1.11 หลักการส่งเสริมสุขภาพ

ในเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพของคนเรา มีสิ่งสำคัญที่ทุกคนจะต้องสนใจเอาใจใส่ และกระทำอย่างสม่ำเสมออยู่ 2 ประการ คือ การระวังหรือการดำรงไว้ซึ่งสุขภาพ (To maintain health) และการปรับปรุงส่งเสริมสุขภาพ (To promote health) โดยมีข้อควรคิดและข้อควรปฏิบัติดังนี้

ข้อแรก ถ้าสุขภาพจริง (Real health) ที่คนเรามีอยู่นั้นถึงขั้นสมบูรณ์ที่สุด ทุกคนควรจะพึงพอใจได้แล้ว เพราะสุขภาพในอุดมคติเป็นระดับสุขภาพที่ค่อนข้างจะสูงสุดเอื้อสำหรับบุคคลโดยทั่วไป ดังนั้น เมื่อมีสุขภาพสมบูรณ์ดีอยู่แล้ว เราก็ควรจะเพียงแต่ดำรงรักษาไว้ให้สุขภาพคงดีอยู่เช่นนั้นได้ตลอดไป

ข้อสอง ถ้าสุขภาพจริงที่คนเรามียังไม่อยู่ในระดับน่าพึงพอใจและมีข้อบกพร่องอยู่หลายอย่าง เราไม่ควรจะพอใจในภาวะของสุขภาพเช่นนั้นเพราะความบกพร่องทางด้านสุขภาพทำให้คนเราต้องเสียโอกาสและเสียประโยชน์หลายอย่าง บางทีก็อาจเป็นปัญหาและอุปสรรคสำคัญในการดำรงชีวิต ด้วยเหตุผลที่ว่า “สุขภาพคือรากฐานที่สำคัญของชีวิต” “สุขภาพคือวิถีแห่งชีวิต” และ “สุขภาพคือคุณภาพชีวิต” ตามที่ทราบกันดีอยู่แล้ว ดังนั้น คนที่มีสุขภาพไม่สมบูรณ์หรือไม่สมบูรณ์เต็มที่ทั้งหลายจึงจำเป็นต้องปรับปรุงส่งเสริมสุขภาพ เพื่อให้ภาวะสุขภาพหรือระดับสุขภาพของตัวเองดีขึ้นจนเป็นที่น่าพอใจ

การระวังรักษาและส่งเสริมสุขภาพเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบส่วนบุคคล เพื่อให้ตัวเองมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี ซึ่งลักษณะของผู้ที่มีสุขภาพกายดีและสุขภาพจิตดี กล่าวโดยสรุปดังนี้ (สายพิน ม่วงนา ดุสิต พรหมอ่อน และยุทธนา เรียนสร้อย, 2549)

- 1) ปราศจากโรค ปราศจากความผิดปกติ หรือความพิการต่างๆ
- 2) มีการเจริญเติบโตเหมาะสมกับวัย ผิวพรรณเปล่งปลั่ง เล็บมีสีชมพู เส้นผมอ่อนสลวย
- 3) หน้าตาสดชื่น ร่าเริง แจ่มใส มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี
- 4) ร่างกายสะอาด แข็งแรง เคลื่อนไหวได้อย่างกระฉับกระเฉง คล่องแคล่วว่องไว
- 5) มีความอยากรับประทานอาหาร และมีสุนทรีย์ที่ดีในการรับประทานอาหาร

- 6) พักผ่อนและนอนหลับได้เพียงพอกับความต้องการของร่างกาย
- 7) มีความอดทน ขยันหมั่นเพียร และสนุกสนานเพลิดเพลินในการดำเนินชีวิต
- 8) มีความรู้สึกสบายใจ ไม่เครียด ไร้กังวล
- 9) มีอารมณ์มั่นคง พร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาและอุปสรรค
- 10) มีความสัมพันธ์ในครอบครัวอย่างอบอุ่น
- 11) มีความพึงพอใจที่จะแสวงหาความรู้
- 12) ช่วยตนเองและพึ่งพาตนเองได้
- 13) มีสุขปฏิบัติที่ดี และมีสำนึกต่อส่วนรวม ร่วมสร้างสรรค์สังคมและชุมชน

การมีหลักแต่ไม่ได้้นำเอาไปปฏิบัติ นั้น แม้จะมีหลักการมากมายและมั่นคงเพียงใด ก็คงไม่ช่วยให้ใครๆ มีสุขภาพที่ดีได้ บุคคลจำเป็นต้องลงมือปฏิบัติด้วยตนเองจึงจะมีสุขภาพที่ดีได้ และนอกจากนี้บุคคลจะไปขอสุขภาพจากใครหรือจะให้ใครปฏิบัติแทนตนก็คงไม่ได้เช่นกัน ถึงจะมีเงินมีทองมากมายแค่ไหนก็ตามก็ไม่สามารถซื้อสุขภาพได้ ดังนั้น ผู้ที่ต้องการมีสุขภาพที่ดีจะต้องมีหลักการส่งเสริมสุขภาพ ดังนี้

1.11.1 สุขบัญญัติแห่งชาติ 10 ประการ

สุขบัญญัติ (Health rule) คือ ข้อกำหนดที่เด็กและเยาวชน ตลอดจนประชาชนทั่วไปพึงปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอจนเป็นสุขนิสัย เพื่อให้มีสุขภาพดี ทั้งร่างกาย จิตใจ และสังคม ดังนั้นการส่งเสริมสุขภาพโดยยึดหลักสุขบัญญัติจึงเป็นวิธีหนึ่งในการสร้างเสริมและปลูกฝังพฤติกรรมสุขภาพที่พึงประสงค์ เพื่อให้เด็ก เยาวชน และประชาชน ปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การมีสุขภาพที่ดีได้ ซึ่งสุขบัญญัติแห่งชาติ 10 ประการ ได้แก่ (กองสุขศึกษา, 2547)

1.11.1.1 คู่มือรักษาร่างกายและของใช้ให้สะอาด

ข้อปฏิบัติ

- 1) อาบน้ำให้สะอาดทุกวัน อย่างน้อยวันละ 1 ครั้ง
- 2) สระผม อย่างน้อยสัปดาห์ละ 2 ครั้ง
- 3) ตัดเล็บมือ เล็บเท้าให้สั้นอยู่เสมอ
- 4) ถ่ายขี้ผึ้งเป็นเวลาทุกวัน
- 5) ใส่เสื้อผ้าที่สะอาด ไม่อับชื้น และเหมาะสมกับสภาพอากาศ
- 6) จัดเก็บของใช้ให้เป็นระเบียบ

1.11.1.2 รักษาฟันให้แข็งแรงและแปรงฟันทุกวันอย่างถูกต้อง

ข้อปฏิบัติ

- 1) แปรงฟันให้สะอาดอย่างทั่วถึง ทุกซี่ทุกด้านนาน 2 นาทีขึ้นไป อย่างน้อยวันละ 2 ครั้ง เช้าและก่อนเข้านอนและแปรงลิ้นทุกครั้งหลังการแปรงฟัน
- 2) เลือกใช้ยาสีฟันผสมฟลูออไรด์
- 3) กินอาหารที่มีแร่ธาตุและวิตามินซึ่งมีประโยชน์ต่อฟัน หลีกเลี่ยงการกินลูกอม ท็อฟฟี่ หรือขนมหวานเหนียว
- 4) ตรวจสอบสภาพในช่องปากด้วยตนเองอย่างสม่ำเสมอ และไปพบทันตแพทย์ บุคลากรสาธารณสุขอย่างน้อย ปีละ 1 ครั้ง
- 5) ใช้ฟันให้ถูกหน้าที่

1.11.1.3 ล้างมือให้สะอาดก่อนกินอาหารและหลังการขับถ่าย

ข้อปฏิบัติ

- 1) ดูแลรักษามือให้สะอาดและมีสุขภาพดี
- 2) ล้างมือด้วยวิธีที่ถูกต้องด้วยสบู่ทุกครั้ง ก่อนเตรียมและปรุงอาหาร
- 3) ล้างมือด้วยวิธีที่ถูกต้องด้วยสบู่ทุกครั้ง ก่อนกินอาหาร
- 4) ล้างมือด้วยวิธีที่ถูกต้องด้วยสบู่ทุกครั้ง หลังหยิบจับสิ่งสกปรก
- 5) ล้างมือด้วยวิธีที่ถูกต้องด้วยสบู่ทุกครั้ง หลังการขับถ่าย
- 6) ล้างมือด้วยวิธีที่ถูกต้องด้วยสบู่ทุกครั้ง ก่อนและหลังการสัมผัสผู้ป่วย

1.11.1.4 กินอาหารสุก สะอาด ปราศจากสารอันตราย และหลีกเลี่ยงอาหารรสจัด

คำแนะนำ

ข้อปฏิบัติ

- 1) เลือกซื้ออาหารที่สะอาดปลอดภัย
- 2) ปรุงและกินอาหารให้ถูกสุขลักษณะและสุกเสมอ
- 3) กินอาหารครบ 5 หมู่ แต่ละหมู่ให้หลากหลายในสัดส่วนที่เหมาะสม
- 4) ดื่มนมให้เหมาะสมกับวัย
- 5) ดื่มน้ำสะอาดอย่างน้อยวันละ 8 แก้ว

1.11.1.5 งดบุหรี่ สุรา สารเสพติด การพนันและการสำส่อนทางเพศ

ข้อปฏิบัติ

- 1) ไม่สูบบุหรี่ (กรณีคนที่ไม่เคยสูบบุหรี่)
- 2) เลิกสูบบุหรี่ (กรณีคนที่เคยสูบบุหรี่/กำลังสูบบุหรี่)

3) งดดื่มสุรา

4) ไม่เกี่ยวข้องกับสารเสพติดทั้งการเสพและค้า

5) ไม่เล่นการพนัน

6) ไม่คบบุคคลที่เล่นการพนัน

7) ไม่สนับสนุนและต่อต้านการเล่นการพนันทุกชนิด

8) ส่งเสริมให้เด็ก เยาวชน และบุคคลในครอบครัวมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม

9) ทำกิจกรรมที่เป็นความสุข สนุกสนาน และสร้างสรรค์ภายในครอบครัว

10) มีเพศสัมพันธ์ที่รับผิดชอบ

11) งดการสำส่อนทางเพศและมีเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัย

1.11.1.6 สร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวให้อบอุ่น

ข้อปฏิบัติ

1) กระตุ้นเตือนให้คนในครอบครัวเห็นความสำคัญของสมาชิกครอบครัวแต่ละคนที่มีต่อครอบครัว และตระหนักถึงความสำคัญของการอยู่ร่วมกันในครอบครัวอย่างมีความสุข

2) ครอบครัวต้องมีหลักเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกัน หรือการปฏิบัติต่อกัน

3) ครอบครัวต้องมีการเตรียมวางแผนพัฒนาสัมพันธภาพของครอบครัวให้ปรับเปลี่ยนตามสภาพการณ์ที่อาจจะเปลี่ยนแปลงไป เพื่อคงความรัก ความอบอุ่นให้มีในครอบครัว

1.11.1.7 ป้องกันอุบัติเหตุด้วยการไม่ประมาท

ข้อปฏิบัติ

1) ระวังระวังเพื่อป้องกันอุบัติเหตุในการเดินทาง

2) ระวังระวังเพื่อป้องกันอุบัติเหตุจากการทำงาน

3) ระวังระวังเพื่อป้องกันอุบัติเหตุภายในบ้าน

1.11.1.8 ออกกำลังกายสม่ำเสมอและตรวจสุขภาพประจำปี

ข้อปฏิบัติ

1) เคลื่อนไหวออกแรงในชีวิตประจำวันสะสมอย่างน้อย 30 นาทีต่อวัน

2) ออกกำลังกายที่เป็นแบบแผน 3-5 วันต่อสัปดาห์

3) ตรวจสอบสุขภาพประจำปีตามความเหมาะสม และมีประสิทธิภาพตามวัย
อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

1.11.1.9 ทำจิตใจให้ร่าเริงแจ่มใสอยู่เสมอ

ข้อปฏิบัติ

- 1) หมั่นหากิจกรรม เพื่อเสริมสร้างความร่าเริงแจ่มใสให้ตัวเอง
- 2) สร้างความสนุกสนานและกระตือรือร้นให้กับชีวิต
- 3) มองโลกในแง่ดี ในแง่ที่ให้ประโยชน์ มองบางเรื่องที่น่ารำคาญเป็น

เรื่องตลกขบขัน

- 4) เมื่อมีปัญหาไม่สบายใจ ควรหาทางผ่อนคลาย
- 5) พัฒนาจิตใจให้เข้มแข็งและอารมณ์มั่นคง ด้วยการฝึกความมีสติรู้เท่าทัน

อารมณ์ของตนเองและฝึกสมาธิ

1.11.1.10 มีสำนึกต่อส่วนรวม ร่วมสร้างสรรค์สังคม

ข้อปฏิบัติ

1) ลดหรือหลีกเลี่ยงการใช้วัสดุอุปกรณ์ ที่ก่อให้เกิดมลภาวะต่อ
สิ่งแวดล้อม เช่น โฟม พลาสติก สเปรย์ เป็นต้น

- 2) ทิ้งขยะในที่รองรับและกำจัดขยะในบ้านทุกวัน
- 3) มีและใช้ส้วมที่ถูกสุขลักษณะ
- 4) มีการกักน้ำทิ้งในครัวเรือน และโรงเรียนที่ถูกต้อง
- 5) ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด
- 6) อนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม เช่น ชุมชน ป่า น้ำ สัตว์ป่า เป็นต้น

การเรียนรู้และได้รับข้อมูลที่ถูกต้องและเพียงพอในสิ่งที่เกี่ยวข้อง อันเป็นประโยชน์กับ
ตนเองและผู้อื่นจะช่วยให้เราตัดสินใจที่จะเลือกกระทำสิ่งที่ดีงาม เพื่อดำรงไว้ซึ่งการมีสุขภาพที่ดี
ทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม หากเราทุกคนมีสุขภาพที่ดีจะเป็นแรงพลังเพื่อร่วมกันสร้างสรรค์สิ่ง
ที่ดีงามให้เกิดขึ้นในสังคม

1.11.2 สุขปฏิบัติ 9 ประการ

สุขปฏิบัติ (Health practice) หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่คนเราปฏิบัติ เพื่อให้
ตนเองมีสุขภาพและสวัสดิภาพที่ดี สุขปฏิบัติจะช่วยเสริมต่อจากสุขนิสัยที่เราปฏิบัติอยู่เป็นประจำ
จากสุขบัญญัติ ซึ่งสุขปฏิบัติมี 9 ประการ ดังนี้ (สุชาติ โสมประยูรและคณะ, 2542)

1.11.2.1 หมั่นสังเกตสุขภาพของตนเองและดูแล้วยะให้ทำงานตามปกติ

1.11.2.2 ป้องกันตนเองให้พ้นจากโรคต่างๆ และตรวจสอบสุขภาพประจำปี

- 1.11.2.3 พยายามหลีกเลี่ยงโรคติดต่อและพาหะของโรค
- 1.11.2.4 หลีกเลี่ยงสารพิษและสิ่งเจือปนในอาหาร
- 1.11.2.5 เป็นผู้บริโภคที่ฉลาด เลือกซื้อและเลือกใช้ได้อย่างถูกต้อง
- 1.11.2.6 ปรับปรุงดูแลที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมให้ถูกสุขลักษณะ
- 1.11.2.7 ออกกำลังกายสม่ำเสมอ
- 1.11.2.8 ปรับปรุงวิธีการดำเนินชีวิตและหาหนทางลดความเครียด
- 1.11.2.9 ใช้เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ในการเลือกใช้บริการสุขภาพ

การมีสุขภาพที่แข็งแรงและสมบูรณ์มีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังนั้น คนเราจึงควรต้องมีสุขปฏิบัติต่างๆ เพิ่มเติมอีกหลายๆ ประการ เพื่อให้การดูแลสุขภาพของตัวเราเป็นไปอย่างถูกต้องและเหมาะสมกับวัยและมีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น เพราะการมีแต่สุขนิสัยที่ดีเพียงอย่างเดียวคงไม่เพียงพอที่จะทำให้ใครๆ มีสุขภาพและสวัสดิภาพที่สมบูรณ์ได้ ทุกคนจึงจำเป็นต้องมีสุขปฏิบัติควบคู่ไปด้วยเสมอ

1.12 บทสรุป

การส่งเสริมสุขภาพเป็นมิติหนึ่งทางสุขภาพที่มีความสำคัญมากที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตอยู่อย่างปกติสุข ซึ่งในการส่งเสริมสุขภาพจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของมิติสุขภาพ เข้าใจหลักและวิธีปฏิบัติในการส่งเสริมสุขภาพ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในการส่งเสริมสุขภาพได้อย่างถูกต้อง ดังนั้นการส่งเสริมสุขภาพจึงเป็นกระบวนการเพิ่มสมรรถนะที่จะทำให้คนมีความสามารถเพิ่มขึ้นในการควบคุมและการส่งเสริมให้สุขภาพของตนเองดีขึ้น ในการที่จะบรรลุสุขภาพที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ และสังคม ซึ่งจำเป็นต้องกระทำในทุกระดับทั้งในระดับบุคคล ครอบครัวและชุมชน โดยผลจากการทำกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพทุกระดับจะก่อให้เกิดผลที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นภาพรวม

1.13 คำถามท้ายบท

- 1.13.1 จงบอกความหมายของสุขภาพ
- 1.13.2 จงบอกความสำคัญของสุขภาพ
- 1.13.3 จงอธิบายสาเหตุของการมีสุขภาพไม่ดีของประชาชน
- 1.13.4 จงบอกแนวทางการแก้ไขปัญหาสุขภาพ
- 1.13.5 จงบอกความหมายของการส่งเสริมสุขภาพ
- 1.13.6 จงบอกแนวคิดและความเป็นมาของการพัฒนางานด้านการส่งเสริมสุขภาพ

- 1.13.7 จงบอกความสำคัญของการส่งเสริมสุขภาพ
- 1.13.8 จงบอกประโยชน์ของการส่งเสริมสุขภาพ
- 1.13.9 จงอธิบายทิศทางการส่งเสริมสุขภาพในศตวรรษที่ 21
- 1.13.10 จงบอกหลักการส่งเสริมสุขภาพ